

SMJEROKAZ NOVIM ČITANJIMA – IZABRANA DJELA “POSljednjega ILIRCA” HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI

Ivan Trnski, *Izabrana djela*, Zagreb: Matica hrvatska, 2017.

U Matičinoj ediciji Stoljeća hrvatske književnosti nedavno izašla knjiga br. 134 posvećena je skoro zaboravljenomu preporodnom pjesniku Ivanu Trnskom. Prosječan poznavatelj hrvatske književnosti 19. stoljeća možda bi se i prisjetio njegovih *Krijesnica* ili podatka koji čitamo u *Dnevniku* Dragojle Jarnevićeve, najveće hrvatske preporodne književnice, kako joj je upravo on predstavljao poticaj da se i sama priključi “kolu Ilira”, no stvarnoga kontakta s opusom Ivana Trnskog današnji čitatelji uglavnom nemaju. Ipak, riječ je o pjesniku, pripovjedaču, putopiscu, dramatičaru i publicistu koji je nosio epitet “posljednjeg ilirca” i bio nezaobilazan predstavnik drugoga naraštaja hrvatskih preporoditelja (bliži Kukuljeviću, Šuleku, Bogoviću, Ivanu i Matiji Mažuraniću, Preradoviću, Rakovcu).

Izabrana djela Ivana Trnskog priredila je Katica Čorkalo Jemrić, a uredio ih je Nedjeljko Mihanović. Riječ je o prvi puta objavljenim autorovim izabranim djelima u koja su uvrštena reprezentativna djela njegove pjesničke, prozne i publicističke ostavštine. Izbor pjesama iz knjige *Popijevke mu i milosnice mladjenke* te prvi i drugi dio *Krijesnica* preuzeti su iz izdanja *Svakolikih mu djela*, Knjiga prva (1881.) i Knjiga druga (1882.). Soneti iz ciklusa *Jezerkinje* (1896.), humoristični ep *Zvekan opet na svijetu* (1844.) te junački ep *Nikola Zrinjski ili Sigetsko junakovanje* (1866.) preuzeti su iz prvotiska navedenih godina, a ekloga *Perivojkinje* posvećena zagrebačkomu nadbiskupu Jurju Hauliku prema posebnome otisku iz 1868. Među četrdesetak objavljenih pripovijedaka priređivačica je uvrstila jednu iz zagrebačkoga (“Iz Nove Vesi”, 1877.), a drugu iz graničarskoga života (“Diobenici”, preuzeta iz izdanja Društva sv. Jeronima, *Pripovijesti*, 1910.). Putopis je preuzet iz prvotiska 1893., a članak iz 1884. prema objavljenim nastavcima u *Vijencu* (16 (1884), br. 27–33.)

Nakon “Predgovora” Katice Čorkalo Jemrić, slijedi “Ljetopis Ivana Trnskog”, zatim “Bibliografija”, “Izdanja djela Ivana Trnskog” te važnija literatura o njemu. Najopsežniji dio posvećen je pjesmama, koje su raspoređene redosljedom od izabranih “Popijevaka mu i milosnica mladjenkih” (1881.), “Krijesnica” (1882.) i “Jezerkinja” (1896.). Slijede epovi, potom ekloga te pripovijesti (“Iz Nove Vesi”, “Diobenici”). Prozni dio opusa nastavlja se putopisom “Plitvička jezera” i člankom “Ivana Trnskoga opravdaj zamjerenih mu osebina”. Prilozi su podijeljeni na tekstualne i slikovne. U prvoj skupini priređivačica donosi “Napomenu iz izvorima izabranih tekstova”, a “Tekstološku napomenu”, “Tumač imena i izraza” te “Rječnik” potpisuje Dražena

Radman. Slikovni prilozi obuhvaćaju književnikove autografe, fotografije, naslovnice, jedan notni zapis, itd.

U prvome dijelu "Predgovora" priređivačica prikazuje Ivana Trnskog od njegovih književnih početaka sa 16 godina u 1. godištu *Danice* (1835.) te nastavka i intenziviranja suradnje u 3. godištu (1837.). Upravo je on dao ime najvažnijemu časopisu druge polovice 19. st., Matičinu *Vijencu*, u čijem pokretanju i osobno sudjeluje. Ističe se i njegovo priređivanje Preradovićevih *Pjesničkih djela* (1873.) u povodu prijenosa Preradovićevih zemnih ostataka iz Beča u Zagreb, kada piše i *Vjekopis Petra Preradovića*. Priređivačica nam u fusnoti donosi podatke o tome gdje se danas čuva književna ostvaština Ivana Trnskog, među kojom ističe četrdesetak rukopisa pjesama, dopisa i pisama te sjećanja na Lisinskoga. Navodi redom časopise u kojima je Trnski surađivao. Osim *Danice* tu su još *Kolo*, *Zora dalmatinska*, *Neven*, *Leptir*, *Naše gore list*, *Glasonoša*, *Dragoljub*, *Vienac*, *Prosvjeta*, *Smilje*, *Obzor*, *Nada* i *Suvremenik*. Izvan Hrvatske je objavljivao u Beču, Ljubljani, Mariboru, Sarajevu i Subotici. Ivan Trnski ističe se kao rodoljub čvrstih načela koji je promicao kulturni i nacionalni identitet, zagovarao gospodarski boljitak i ustrajao na uvođenju hrvatskoga jezika u službenu komunikaciju, dok se, s druge strane, sanjar i kreativac u njemu danomice mirio s čovjekom dužnosti, kako smatra Katica Čorkalo Jemrić (str. 15). Unatoč tomu što je za života bio neosporno poštovan, što se zauzeo za osnutak i djelovanje Hrvatskoga književnog društva sv. Jeronima (1868.) i Društva hrvatskih književnika (1900.), što je bio počasni član Matice hrvatske, Akademije, Društva sv. Ćirila i Metoda i Braće hrvatskoga zmaja, nakon smrti vrlo je brzo pao u zaborav. Krajem 20. stoljeća na njega se vraća pozornost uglavnom kao na prevoditelja s njemačkoga i ruskoga jezika ili ga se stavlja u kontekst komparativnih hrvatsko-njemačko-slavenskih istraživanja. Ovo izdanje popunjava tu prazninu, iako je priređivačica svjesna da nije riječ o piscu suvremenom u svim vremenima, kako kaže, no smatra da je u nacionalnoj književnosti ipak ostavio značajan trag.

Najveći opseg u ovim izabranim djelima obuhvaća poezija Ivana Trnskog, što je i razumljivo jer književnu slavu Trnski duguje upravo poeziji. Kao kod tipičnoga preporodnog pjesnika, njegov se opus kreće od ljubavnih tema, nacionalnih i etičkih ideala, prigodnica, sve do humorističkih i društveno-kritičkih. Šezdesete su godine doba najvećega uspjeha koji je Trnski postigao dvjema zbirkama *Kriesnica* (1863. i 1865.) i obiljem žanrovski različitih naslova. Naravno, nemoguće je sve to promatrati izvan okvira Bachova apsolutizma i njegova sloma 1859. godine, kada se donekle vraća rodoljubni zanos iz tridesetih. *Krijesnice* su se, kako je tada tvrdio Smičiklas, pretvorile u veliku narodnu budnicu, a Šenoa stavlja Trnskoga uz bok Preradoviću i Mažuraniću, prevodeći ga na njemački i objavljujući ga u Beču. Jedino je Ibler

prognozirao da *Kriesnice* neće preživjeti doba za koje su napisane, što se i potvrdilo 20 godina kasnije. Ipak, pjesme Trnskoga nastavile su živjeti u svojim uglazbljenim oblicima (skladali su ih Lisinski, Runjanin, Livadić, Zajc, Kašman, Štriga i Kuhač). Simbolična narav zbirke, povezana s motivima već viđenima u preporodnoj poeziji, najavljena je u prvoj pjesmi, “Postanak”: “A te iskre i ti plami / U svakom mi uzdisaju, / Kad ih vila bajuć mami, / U pjesme se pretvaraju. // Krijesnicam je, milo janje, / To postâtak, nek te mite, / Nek ti budu radovanje, / Nek svjetlucati rodu hite! // “Drugi dio sabranih *Kriesnica* varira isti ljubavno-domoljubni narativ, ali u novom okolišu (Podunavlje). K. Čorkalo Jemrić primjećuje očit citatni diskurs Mihanovićeve “Hrvatske domovine”, Preradovićevih pjesama (“Miruj, miruj, srce moje”), manirističko oslikavanje svoje drage, itd. Jedino se ističu pjesme u kojima autor tematizira položaj pjesnika u društvu, i to sebe sama, neshvaćena i siromašna (“Oskudica”, “Moja ponizna slika”, “Dvori na oblacih”). Pjesme trećega dijela su klanjalice – udvorne pjesme posvećene ženama kao zakašnjeli odjek galantne epohe. Iz svega je vidljivo da se pjesnički izraz Trnskoga temelji na naslijeđu narodne i renesansno-barokne poezije pri čemu se dekorativna romantična retorika nastojala obnoviti zaboravljenim formulama usmene književnosti, čak i neologizmima, koje je nastojao ukorijeniti u pjesničkoj praksi, kako primjećuje priređivačica. Tako su Trnskome *Kriesnice* donijele veću popularnost od Vrazove ili Preradovićeve. U sonetnom ciklusu *Jezerkinje* (1896.) inspiriranom idilom Plitvica i opisno-narativnim epskim pjesmama *Slava Krapine* (1905.) donosi pokušaj formalno-metrički raznovrsnijih oblika, no pokazao je “slabosti svoje sonetne poetike i preživjelost epskom formulom ostvarenih sadržaja”, procjenjuje autorica (str. 24). Naime, dok u hrvatskoj književnosti šezdesetih i sedamdesetih godina 19. stoljeća dolazi do proboja novele, pripovijetke i romana kao dominantnih književnih vrsta, Trnski i dalje stvara epske pjesme prema motivima narodnih legendi i povijesnih događaja s uzornim junacima. Neki od tih zakašnjelih su epova, primjerice, vjersko-povijesni spjev *Sveta priča o solunskoj braći* (1863.), herojsko-povijesni ep *Nikola Zrinjski ili Sigetsko junakovanje* (1866.), zatim krajem stoljeća stvara još dva kasnoromantičarska epa: *Ana Lovićeva* (1890.) i *Ban Berislavić* (1896.). Posljednje će pohvaliti Franjo Marković, profesor estetike s velikim utjecajem na poimanje literarne vrijednosti u hrvatskoj književnosti 19. st., a koji je i sam bio pisac (zakašnjelih) epova.

Kada govori o pripovijestima Ivana Trnskoga, Katica Čorkalo ističe njihovu “nevidljivost” u hrvatskoj književnoj historiografiji, makar je riječ o korpusu od oko četrdesetak naslova pripovijedaka i crtica objavljivanih u *Glasonoši*, *Danici koledaru*, *Smilju*, *Prosvjeti*, a najvećim dijelom u *Vijencu*. Spominje i dva izdanja poučne proze *Učitelj Dobrašin* (1871., kojom nagovješćuje lik idealna učitelja Šenoa i Gjalskoga,

a javio se i kod Perkovca, 2. izd. 1905.) i zbirku *Pripovijesti* (1910.). Trnski tematiku naslanja na građu iz građanskoga i graničarskoga života, a radnju smješta u Zagreb i Banovinu. Fabula i likovi uglavnom su predvidljivi, a naratološki se život nadomješta neposrednim piščevim odnosom prema čitatelju kojem unaprijed otkriva pripovjedne postupke, čineći ga sukreatorom priče, navodi priređivačica. Boljom među urbanim pripovijestima smatra epistolarnu prozu *Slika Zagreba*, sastavljenu od osam pisama ocu, a objavljenu iste godine kad i Šenoino *Zlatarovo zlato* (1871.). Ipak, graničari su istinski junaci Ivana Trnskoga suočeni s dramatičnim obiteljskim i ljudskim sudbinama (Mile Matanić, Diobenici, Bolje je umjeti nego imati, itd.). Zanimljivo je da Trnski radi odmak od hajdučko-turske novelistike izostavljajući njezinu egzotiku, a naglasak stavljajući na stvarni život: sukobe na granici, dezertere, krijumčarenje, nehumanost vojnih sudova, itd.

Budući da je pisac bio angažiran u Kazališnom odboru (1867.), gdje s predsjednikom Demetrom kreira repertoar, slijedi uvid u kazališni i dramski opus Trnskoga. Uglavnom je riječ o prigodničarskim jednočinkama, alegorijama, spominje se i jedan libretto ("Utopljenica", 1897. na Zajčevu operu *Primorka*). Dramski su tekstovi Ivana Trnskoga pisani stihom, osim proznoga pučkoga igrokaza *Pisar i izpisanik* (1872.)

Kada su u pitanju putopisi Trnskoga, književna ga je povijest i u tom smislu prešutjela, iako je upravo on napisao prvi hrvatski preporodni putopis "Dopis domorodnoga putnika iz Dalmacije" (*Danica ilirska*, 1839.) Zanimljivo je da ga u zadarskom samostanu ljuti prevaga talijanskih i latinskih knjiga nad hrvatskim, ali mu duž čitava putovanja ponos snaže stare utvrde i zidine te zapisi u kamenu na hrvatskome jeziku, psalmi oca Bonaventure na Poljudu, ostatci staroga grada u Solinu i spomenička baština u Dubrovniku. Istu će rutu Trnski kao osamdesetogodišnjak ponovno ovjekovječiti u "Putnim uspomnama iz god. 1898." (u *Obzoru*, 1899.) Osim ovih, važno je istaknuti i putopise *Plitvička jezera* (1893.) i *Sa Plitvičkih jezera* (1900.) u kojima se očituju moderne autorove ideje o turističkoj iskoristivosti toga prostora, a ne više isključivo njegova pastoralna uživljenost.

Među tematski raznolikom publicistikom Ivana Trnskoga ističu se njegovi članci o metrici i jezikoslovlju. U teorijskoj raspravi "O našem stihotvorstvu" (1874.) ističe načelo naglasaka kao temelja metričke organizacije hrvatskoga stiha zalažući se za prilagodbu ritma naglasnomu sustavu hrvatskoga jezika. Šrepel će ga zbog toga nazvati ocem hrvatske metrike izazvavši raspravu s A. Veberom Tkalčevićem koja će trajati sve do 20. st. odnosno do razdoblja kada slobodni stih spornu temu potisne u drugi plan. Priređivačica potom prikazuje suradnju sa Šulekom na *Njemačko-hrvatskom rječniku* i njegov rad na jezikoslovnom planu, a zatim svraća pozornost na njegovo prevodilaštvo (prijevodi Schillera, Goethea, čeških narodnih pjesama, Ljermontova,

Scotta, Manzoniya, Byrona, Kinkela, Turgenjeva, itd.) Puškin mu je bio poetološki uzor pa mlade upućuje na estetiku njegove realističke faze, što će potaknuti tezu, primjerice J. Badalića, o zaslugama Trnskoga za najranije teoretsko fundiranje književnog realizma u hrvatskoj znanosti o književnosti. Nedopustivo je zaboraviti da su njegovi prijevodi desetljećima izvođeni na dramskoj i glazbenoj sceni Hrvatskoga narodnog kazališta u Zagrebu.

S oko 75 godina stvaranja i djelovanja u javnom i kulturnom životu (umro je 1910.), Ivan Trnski predstavljao je živi spomenik preporodne epohe za nekoliko sljedećih naraštaja. Doprinos ovoga izdanja očituje se prije svega u revalorizaciji zanemarenoga opusa toga devetnaestostoljetnoga hrvatskog književnika pri čemu je naglasak stavljen upravo na one aspekte njegova stvaranja koji su dosad bili prešućivani, nesustavno prikazani ili nepoznati. Akribičnost priređivačice i bogatstvo prikupljenoga izvornog materijala te znanstvena uređenost izvora čine ovu knjigu temeljem svih budućih istraživanjima Ivana Trnskoga koja će, nadamo se, uslijediti.

Kornelija Kuvač-Levačić